

OMÓWIENIA

Elisabeth du Réau, *Edouard Daladier 1884-1970*, Paris 1993, Fayard.

Postać Edouarda Daladiera związana jest nierozdzielnie z podpisanym przez niego układem monachijskim, pozostając dla współczesnych symbolem kapitulacji wielkich mocarstw wobec hitlerowskich Niemiec i ich zdrady wobec środkowoeuropejskich sojuszników. Większość Francuzów kojarzy ją z upadkiem prestiżu i znaczenia ich państwa na arenie międzynarodowej. Czy powyższe odczucia rodaków Daladiera, upatrujących w wielokrotnym ministrze (wojny, kolonii, oświaty, robót publicznych), trzykrotnym premierze i długoletnim przywódcy radykałów — grabarza kraju w 1940 r. wydają się być uzasadnione?

Na to pytanie wyczerpująco odpowiada biografia pióra Elisabeth du Reau. Ukazuje ona drogę życiową i karierę wspomnianego polityka — od jej trudnych początków (urodził się bowiem w skromnej rodzinie piekarza z Carpentras) poprzez studia uniwersyteckie, pracę nauczyciela (w liceach w Lyonie, Grenoble, Marsylii, Paryżu), karierę zawodowego polityka (był przywódcą partii radykałów, współtwórcą Frontu Ludowego) aż po aresztowanie przez rząd Vichy, proces w Riom (luty 1942), gdzie został oskarżony o wplątanie Francji do wojny, aż do wycofania się z życia publicznego w 1958 r.

Praca oparta jest na bogatej kwerendzie źródłowej, przeprowadzonej zarówno w archiwach francuskich (w tym departamentalnych), jak i w archiwach zagranicznych (niemieckich, belgijskich, szwajcarskich, angielskich, amerykańskich). Składa się z trzech części.

Część pierwsza, doprowadzona do 1932 r., poświęcona jest początkom kariery zawodowej i politycznej Daladiera, ukazuje jego ewolucję ideową i polityczną na tle szeroko zarysowanej sceny politycznej III Republiki.

Część druga, która obejmuje lata 1932-1938, koncentruje się na rozgrywkach wewnętrznych prowadzonych przez radykałów i ich przywódcę; eksponuje jego rolę jako premiera, a następnie ministra wojny bezskutecznie zabiegającego o dobrojenie armii, a także jednego ze współtwórców rządu Frontu Ludowego. Część III, poświęcona polityce zagranicznej prowadzonej przez gabinet Daladiera, analizuje m.in. międzynarodowe i wewnętrzne uwarunkowania, które doprowadziły do układu monachijskiego i klęski Francji w czerwcu 1940 r. Stosunkowo mniej miejsca poświęcono powojennym losom polityka — przewodniczącego parlamentarnej grupy lewicowych republikanów w latach 1947-1954, mera Awinionu (1953-1958). Książka dzięki szerokiej bazie źródłowej oraz wszechstronnej analizie materiału pozwala na ukazanie roli Daladiera, unika powielania żywych do dziś stereotypów i uproszczeń. Należy dodać, że została ona wyróżniona przez Académie des sciences morales et politiques nagrodą Maurice Baumonta.

MP

Jerzy Kochanowski, *Proces szesnastu*, Warszawa 1993, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, ss. 94.

Praca o charakterze popularnonaukowym, ukazała się w serii wydawniczej „Dzieje PRL” WSiP. W większej części została poświęcona rozważaniom dotyczącym miejsca sprawy polskiej w polityce międzynarodowej w okresie II wojny światowej. Jest to zgodne z koncepcją Autora, według której tytułowy proces był „tylko wierzchołkiem lodowej góry. Jej podstawę stanowiło wiele składników — rozciągniętych w czasie i przestrzeni. Aby pokazać poszczególne elementy struktury, ich powiązania, zależności, należy cofnąć się o kilka lat i przedstawić mechanizmy rządzące objętym wojną światem, jego wielkich i małych bohaterów — animatorów i wykonawców, rządzących i rządzonych”. Zgodnie z tym stanowiskiem Kochanowski przekazuje nie tylko podstawowe informacje dotyczące tragedii narodu i państwa „rozbitego na KRAJ i EMIGRACJĘ”, ale stara się wskazać na genezę konkretnych decyzji politycznych podejmowanych przez kierujących polskim podziemiem, nie unikając spraw drażliwych, w tym animozji osobistych.

Zdaniem Autora książki proces szesnastu pokazywał nie tylko dominację Sowieców w tej części Europy, którą zajęła ich armia; był również wyraźnym sygnałem dla aliantów zachodnich, że ich wschodni sojusznik nie życzy sobie zewnętrznych interwencji w swej strefie wpływów. Gra dyplomatyczna, związana z procesem toczyła się w dużej części w świecie pozorów, gdzie chodziło bardziej o „zachowanie twarzy” niż o skuteczne przeciwstawienie się woli Stalina. Praca stanowi interesującą popularyzację, napisaną nieschematycznie, ożywioną bogatą ikonografią.

DJ

Aparat bezpieczeństwa w latach 1944-1956. Taktyka, strategia, metody. Część I. Lata 1945-1947, oprac. Andrzej Paczkowski, Warszawa 1994, Wydawnictwo Instytutu Studiów Politycznych PAN, ss. 237.

Jest to kolejna publikacja źródłowa wydana przez Instytut Studiów Politycznych PAN w serii „Dokumenty do dziejów PRL”. W obszernym wstępie A. Paczkowski dokonał analizy dotychczasowych publikacji poświęconych funkcjonowaniu polskiego aparatu bezpieczeństwa. Przedstawił przemiany jego struktur organizacyjnych i scharakteryzował kierownictwo Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944-1947. Według jego ustaleń w tym ministerstwie w listopadzie 1945 r. pracowało 24 tys. osób, w tym około 2,5 tys. w centrali. Dla roku 1947 odpowiednie liczby wynosiły: 21,5 tys. i 2,1 tys.

W wydawnictwie opublikowano jest 8 obszernych dokumentów. W większości są to materiały z odpraw z udziałem kierowników i szefów Wojewódzkich Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. Pochodzą one ze zbiorów Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Na odprawach tych omawiano m.in. takie kwestie jak: walka z Polskim Stronnictwem Ludowym, zbrojnym podziemiem, sytuacja po referendum z 30 czerwca 1946 r., przygotowanie do wyborów, stosunek do kleru i Kościoła katolickiego. Publikowane materiały są niezwykle ważnym źródłem dla wszystkich osób zajmujących się dziejami Polski po II wojnie światowej. Uświadamiają, jak wielką rolę spełniała policja polityczna w systemie sprawowania władzy w tym okresie.

DJ

Rafał Stobiecki, *Historia pod nadzorem. Spory o model historii w Polsce (II połowa lat czterdziestych — początek lat pięćdziesiątych)*, Łódź 1993, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, ss. 147.

Praca oparta została na doktoracie obronionym na Uniwersytecie Łódzkim, którego promotorem był prof. Andrzej F. Grabski. Składa się z trzech rozdziałów: I. *II wojna światowa a przemiany myślenia historycznego w Europie*, II. *Historia i historycy wobec nowej rzeczywistości*, III. *Stalinizm w polskiej nauce historycznej*. Autor wykorzystał szeroką bazę źródłową; dokonał kwerendy archiwaliów zgromadzonych w Archiwum Akt Nowych (zespoły: Ministerstwo Oświaty, Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego, Instytut Historii Najnowszej), Archiwum PAN w Krakowie i Warszawie (głównie spuścizny osób ze środowisk naukowych), Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego, Archiwum b. KC PZPR. Udało mu się również dotrzeć do materiałów zgromadzonych przez Archiwum Akademii Nauk SSSR (Instytut Sławianowiedzenia i Bałkanistyki) i Centralnyj Gosudarstwiennyj Archiw Oktiabrskoj Riewolucyj (zespół Wsiesojuznyje Obszczestwo Kulturnych Swiaziej). Zwraca uwagę dużą liczbą cytowanych w tekście opracowań nie tylko polskich, ale i obcojęzycznych (m.in. rosyjskich, niemieckich, angielskich, francuskich).

Zaletą pracy jest umieszczenie procesów stalinizacji w polskiej nauce na szerokim tle przemian historiografii europejskiej po II wojnie światowej. Autor, posługując się ustaleniami historyków historiografii, twierdzi, że ofensywa marksizmu w naukach historycznych, rozwijana wówczas w ramach modelu stalinowskiego na wschodzie Europy i — w mniejszym stopniu — na Zachodzie miała — oprócz oczywistych braków — również swoje zalety. Marksizm stymulował bowiem reorientację badań historycznych od opisu zdarzeń politycznych w kierunku analiz kompleksowych w dłuższych okresach czasowych, procesów społecznych i ekonomicznych.

W następnych partiach pracy analizuje procesy stalinizacji nauki historycznej w Polsce. Przedmiotem zainteresowań są dyskusje metodologiczne, lansowany obraz dziejów Polski (polemiki wokół Polski piastowskiej i jagiellońskiej, tradycji powstań narodowych, oceny II Rzeczypospolitej), struktury organizacyjne (zmiany treści nauczania na uniwersytetach, partyjne instytucje naukowe, Instytut Historii PAN).

W zakończeniu swych wywodów Autor stwierdza: „Przedstawione uwagi skłaniają do stwierdzenia, że choć idea końca historii, na podstawie której dowodzono, że socjalizm stanowi ostateczny rezultat polskiego procesu historycznego, a wraz z nią resztki stalinowskiego modelu nauki historycznej legły w gruzach dopiero pod koniec lat osiemdziesiątych, to doświadczenie stalinizmu ma charakter uniwersalny i warto o nim pamiętać także w przyszłości”.

DJ

Ulrich Herbert (Hg), *Europa und der „Reichseinsatz“*. *Ausländische Zivilarbeiter, Kriegsgéfangene und KZ-Häftlinge in Deutschland 1938-1945*, Essen 1991, s. 429.

Praca zbiorowa, obejmująca siedemnaście referatów traktujących o problemach siły roboczej podczas II wojny światowej (różne kraje, różne dziedziny gospodarki). Problematykę polską reprezentują w niej teksty Czesława Łuczaka i Alfreda Sulika, ten drugi ograniczający się do kwestii siły roboczej w przemyśle górnośląskim. Wydawca Ulrich Herbert zamyka książkę stwierdzeniem, że praca służyła wyniszczeniu fizycznemu skierowanych na roboty do Niemiec.

Praca ta nie podważa dotychczasowych ustaleń, zawiera jednak dość pełne spojrzenie na metody likwidacji deficytu siły roboczej w Niemczech podczas II wojny światowej.

CM